

DAGENS FRÅGOR

Den 26 mars 1939.

Halvtidspaus i riksdagen. För några år sedan beslöt riksdagen att med ett par dagar förlänga påsklovet, i syfte att bereda riksdagsmännen tillfälle att både ta igen sig före vårspurten och sköta angelägenheterna i hemorten. I år kan rekreationssynpunkten knappast ha haft större styrka. Ty icke på länge har riksdagen under sessionens första del haft det så lindrigt som i år. Utskotten ha i stort sett avverkat det föreliggande materialet men sedan tidvis av brist på frågor måst pausera, och de verkliga arbetsplena i kamrarna ha varit fåtaliga. Skulden för tomgången i maskineriet är icke riksdagens utan regeringens. Trots att denna nu suttit i årtal vid makten och följaktligen bort ha ägt alla möjligheter att planera förberedelsearbetet, har den dröjt in i det sista med propositioner, som utan förfång borde ha kunnat avlämnas tidigare — om nu de viktiga propositionerna i skrivande stund överhuvud taget avlevererats. Då därtill kommer, att inga större partipolitiska frågor hittills förekommit, åtminstone inga som kunnat konkurrera med Hitlers nya skiftesförrättning i Centraleuropa om intresset, kan man ej förundra sig över, att både plenisalarna och tribunerna varit glest befolkade. Riksdagen har blivit ett slags distraktionens centrum. Dess sakligt värdefulla arbete har gått folket liksom förbi. Blott det nya frågeinstitutets tillkomst har verkat uppiggande på förhandlingarna, och endast vid Alandsdebatten skulle andra kammaren ha kunnat hänga ut en röd lykta.

I den mån partistridernas dämpande är att tillskriva en allmänt utbredd känsla av utrikespolitisk fara och därav betingad samhörighet, behöver riksdagen icke tvivla på folkets overseende med bristen på den politiska spänning, som eljest är parlamentens livsluft. Ingen skulle våga det påståendet, att den nuvarande oppositionen och dess ledare trots deras ofta skarpa kritik brista i ansvarsmedvetande eller lojalitet mot regeringen — man behöver blott därmed jämföra den dåvarande vänsteroppositionens frenesi åren 1916 och 1917 mot de Hammarskjöldska och Swartzska ministärerna.

Men man frågar sig, om regeringens strama disciplinering av majoritetspartiernas trupper äntligen modifierats på grund av läget ute i världen, tilläventyrs också på grund av den ihållande kritiken från utanförstående. Det har givits tecken, som tyda på att majoriteten när det gäller nya initiativ, beträffande vilka ingen regeringens prestige står på spel, något friare och obundnare än under föregående år prövat uppslagen. I varje fall ha flera initiativ från oppositionspartierna icke a priori avvisats utan ägnats en ärlig sakbehandling och t. o. m. vunnit majoritetens bevägenhet. Och alldeles okänslig för opinionen är givetvis ej ens den mäktigaste regering; när det monstruösa och totalt sönderskjutna strandlagsförslaget t. v. lagts

på hyllan, trots att hela fritidsutredningen inklusive dess ledamöter från bondeförbundet och socialdemokraterna stod bakom det, är det ett gott belägg för att den allmänna opinionen ännu ej är vanmäktig i vårt land. Måhända har det alltså lossnat något. Men andra händelser ge vid handen, att regeringssystemet ej förlorat sin maktfullkomliga effektivitet. Regeringsförslagen äro alltfört betryggande försäkrade i riksdagen, och statsråden bli förvisso av konstitutionsutskottet vid dess dechargegranskning fredade för några tillrättavisningar. Voteringsmaskineriet har fungerat så perfekt, att varje mera svårartad meningsskiljaktighet mellan kamrarna förebyggts; det var på håret, att ingen gemensam votering efter påsk skulle behöva anställas, vilket i så fall torde ha varit nästan historiskt, men till slut lyckades kamrarna verkligen bli oense om ett anslag på 2,000 kr. Sedan hr Bramstorp före påskferierna lyckats av de socialdemokratiska regeringskollegerna utverka förslag om en höjning av margarinaccisen såsom ett litet överbud över jordbruksutredningen, synes också — förutsatt att icke kriget brakar loss ute i världen — regeringskoalitionen bestå åtminstone ett år framåt, trots att koalitions känslorna torde vara ganska svala bland de mera oroliga inom bondeförbundet. Mest betecknande för regeringssystemets moderna etikett är, att det stora flertalet inom majoriteten avstått från att begagna de demokratiska privilegierna att i motioner eller i debatterna fram bära väljarnas »besvär» eller ställa nyfikna, tilläventyrs närgångna frågor till regeringen. De känna sig uppenbarligen mera som regeringens än folkets representanter i riksdagen. Men måhända ha många använt ledigheten under riksdagsförhandlingarna till att enskilt meditera över sin egen överflödighet.

Den stora frågan, som särskilt under hand diskuterats bland riksdagsmedlemmarna, har varit Ålandsfrågan. Man hade väntat sig eller åtminstone hoppats, att interpellationsdebatten i andra kammaren den 22 mars, efter allt vad som dagarna före inträffat i Europa och inför de ökade farorna för en krigisk urladdning, skulle ha format sig till en imponerande manifestation av viljan att i samförstånd med vårt östra grannland skydda ett vitalt nordiskt gebit. Efter debatten tvivlar ingen på att det finnes en överväldigande majoritet i riksdagen beredd att stödja den svenska regeringens Ålandspolitik. Men likväl erbjöd icke interpellationsdebatten den mäktigt samlande opinionsyttring, som man väntade. Excellensen Sändlers nästan två timmar långa tal var alltför späckat med självförsvär mot kritiken för hemlighetsmakeri för att dess sakliga nyheter och synpunkter skulle röna all den uppmärksamhet, som de förtjänade. Interpellanten hr Flygs svar var alltför intellektuellt oärligt för att ge ens ett sken av berättigande åt honom att framträda som den svenska nationalismens talesman. Man förvånade sig över, att icke instämmanden i partiledarnas anföranden organiserats. Och man konstaterade med förvåning att bondeförbundsledaren hr Svensson i Grönvik föredrog att helst vistas ute i korridorerna — enligt riksdagsprotokollet hade han dock talat vid det hemliga sammanträdet i januari —, liksom att

ingen annan auktoritativ bondeförbundare ansåg det opportunt att tillkännage sin mening i frågan. Visserligen ligger det ännu i vida fältet, om ändringen av Ålandskonventionen kommer att vinna alla intresserade maktens godkännande, men icke minst med hänsyn till denna ovisshet borde det ha varit andra kammaren och även ett av dess regeringspartier angeläget att på imposantaste sätt inför makterna betyga, hurusom — för att anknyta till professor Bagges uttalande — Ålandsöarnas bestående vore ett nödvändigt led i en nordisk vänskaps-, neutralitets- och försvarspolitik.

Två gånger har Spaniens affärer diskuterats i riksdagen. Två gånger har utrikesministern tillfrågats, när Sverige i likhet ej blott med axelstaterna utan även med västmakterna ämnar erkänna det segrande nationalistiska Spanien. Exportindustriens ledande män ha i det svenska näringslivets namn likaledes vädjat till regeringen att ej dröja med erkännandet. Ännu när detta skrives väntar man på regeringens handling. Det må vara folk obetaget att privat tänka och tycka vad som helst om demokrati och diktatur. En svensk regering har dock, sedan avgörandet i inbördeskriget för några veckor sedan fallit och det republikanska Spanien upphört att existera såsom ordnad stat, ingen rätt att akta på egna tycken eller på en ideologisk partiopinion. Det var högeligen anmärkningsvärt, att det dröjde ungefär ett år efter Exportföreningens första framställning, innan Sverige på samma sätt som andra jämförliga länder sände en kommersiell representant till Burgos. Det är lika anmärkningsvärt, att man nu vid erkännandet sätter sig i efterhand. I bägge fallen har regeringen underlåtit att handla realpolitiskt. Och realpolitik är härvidlag liktydigt med att på bästa och effektivaste sätt tillvarata Sveriges stora ekonomiska intressen i Spanien. Något annat ögonmärke än Sveriges intressen äger regeringen ingen rätt att ha.

1939 års riksdag har ännu alla de viktiga frågorna kvar. Försvars- och utrikespolitiken, löne- och skattefrågorna, jordbruksproblemen och justitieministerns lagförslag ligga ännu på riksdagens bord. Och under de två närmaste månaderna kunna många nya utrikespolitiska överraskningar inträffa. Varken riksdagens sakliga arbetsresultat eller politiska signatur kunna därför ännu företecknas.

Arbetstidsregleringen Handeln hör till de områden, som senast kommit att beröras av de fackliga organisationssträvandena. Nu ha dessa mer och mer börjat gripa omkring sig även här, något som sammanhänger bl. a. med storföretagens framväxande också inom handeln. Betecknande nog började organisationsbildningen bland de handelsanställda först att taga riktig fart i de konsumentkooperativa företagen; där äro de anställda nu nästan hundra procentigt organiserade i Svenska Handelsarbetareförbundet. För den privata handelns del öppnade genomförandet av lagen om förnings- och förhandlingsrätt slussportarna för en mäktig organisationsvåg, vilken i sin tur framkallat en allt livligare avtalsverksamhet. De avtalslutande parterna äro här i regel å ena sidan Köpmän-

nens garantiförening, som nära samarbetar med Svenska Arbetsgivarföreningen, å andra sidan Handelsarbetareförbundet och Handelstjänstemannaförbundet, anslutna till respektive LO och Daco. I denna stund är det med säkerhet endast en tidsfråga, när det stora flertalet handelsföretag med ett par tre anställda eller däröver få känning av det fackliga organisationsarbetet.

I de kollektivavtal, som upprättas inom handeln, regleras arbetstiden så gott som undantagslöst enligt principen om 48 timmars helgfri arbetsvecka. Man kan då möjligen fråga sig, om en lagstadgad arbetstidsreglering för handeln verkligen är av behovet påkallad eller om det inte vore bättre att låta utvecklingen ha sin gång utan ingripande från statsmakternas sida, helst som lagstiftningen enligt praxis i svensk socialpolitik får tänkas utesluta de speciellt inom handeln talrika småföretagen från sitt tillämpningsområde. I propositionen till årets riksdag med förslag till arbetstidslag för detaljhandeln gör sig även departementschefen denna fråga men kommer till den slutsatsen, att de handelsanställda icke böra ställas utanför det rättsskydd mot oskäligt lång arbetstid, som tillerkänts andra betydelsefulla samhällsgrupper. Detta låter naturligen säga sig, men vad man då rimligen kan fordra är, att lagstiftningen något så när anpassas efter de representativa kollektivavtalen för handeln och efter de synpunkter och önskemål, som uttalats av köpmännens och de anställdas egna organisationer. I viktiga avsnitt av regeringsförslaget har detta icke skett och förslagets oförändrade genomförande skulle därför innebära ett högst betydande ingrepp i förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare inom detaljhandeln, sådant detta utvecklats och befästs i gällande riksavtal. Propositionen framstår i dessa avsnitt som ett uttryck för doktrinära likriktningssträvanden utan tillbörligt hänsynstagande till de särskilda betingelser, varunder detaljhandeln arbetar.

Vad nu sagts gäller främst om övertidsbestämmelsernas utformning. Man kan anse det principiellt oriktigt att i lag stipulera särskild övertidsersättning — med hänsyn till önskvärdheten att staten avhåller sig från inblandning i den fria lönebildningen — men ändå böja sig för de praktiska skäl, vilka kunna tala härför inom handeln. Vad som emellertid i propositionen vittnar om en häpnadsväckande brist på kännedom om eller brist på förståelse för detaljhandelns villkor är bestämmelsen, att förberedelse- eller avslutningsarbeten utom ordinarie arbetstid generellt skola hänföras till sådant övertidsarbete, för vilket särskild ersättning skall utgå. Dessa arbeten äro till väsentlig del av annat slag i en detaljaffär än i ett industri- eller jordbruksföretag. I arbetstidsutredningens angående affärs- och kontorsanställda enhälliga betänkande framhölls även, »att det ej sällan beror på den anställde själv — åtminstone delvis — om arbete å övertid av detta slag erfordras och hur länge det behöver fortgå. En tvingande regel om övertidsersättning skulle därför här kunna fresta den anställde att förlänga arbetet.» Kommittén föreslog på grund härav, att från regeln om obligatorisk övertidsersättning skulle undantagas

Dagens frågor

kundexpediering och övriga egentliga förberedelse- och avslutningsarbeten intill fyra timmar i veckan, vilket ansågs motsvara handels genomsnittsbehov. Den princip, på vilken kommittéförslaget här bygger, har sedermera godkänts såväl av Handelstjänstemannaförbundet och Daco som av Handelsarbetareförbundet och LO, även om delade meningar rått om längden av den tid, som lämpligen bör anslås för ifrågavarande arbeten. I riksavtalen för butiksbiträden äro förberedelse- och avslutningsarbetena utan tidsbegränsning undantagna från bestämmelserna om övertidsersättning.

Propositionens ståndpunkt i detta fall är desto mera anmärkningsvärd som icke ens ett försök gjorts att utreda dess ekonomiska konsekvenser för handeln. Att dessa måste bli betydande är ställt utom varje tvivel, då propositionen väl får antagas förutsätta, att köpmännen icke skola söka kompensera sig för de ökade kostnaderna genom att sänka de fasta lönerna, ehuru dessa, även där kollektivavtal gäller, i regel ha fixerats med hänsyn till de anställdas skyldighet att utföra sedvanliga för- och efterarbeten. Utgår man i likhet med kommittén från i genomsnitt fyra timmar i veckan för nämnda arbeten — och lägre torde man knappast kunna räkna — gör detta 208 timmar per år. Även om dessa timmar skulle ersättas med blott ordinarie timlön, skulle det ändock vid en beräknad ordinarie arbetstid per år av 2,500 timmar betyda en höjning av detaljhandels lönekonto med drygt 8 %. Då i propositionen uttalas, att övertidsersättning bör utgå med högre belopp än den för vanlig arbetstid bestämda, kommer höjningen, därest Kungl. Maj:ts förslag antages, icke att stanna härvid. Att en så väsentlig rubbning av löneläget inom detaljhandeln medelst statligt tvång skulle kunna genomdrivas utan att leda till komplikationer av olika slag vore nog alltför optimistiskt att tro.

Regeringsförslaget nöjer sig emellertid icke härmed. Man har gått så långt, att man t. o. m. betagit arbetsgivarna och de anställda möjligheten att överenskomma om den kontanta övertidsersättningens utbytande mot motsvarande ledighet å ordinarie arbetstid. Rätt härtill medgives i riksavtalen för butiksbiträden, och både kommittén och de närmast berörda parternas sammanslutningar ha velat bibehålla densamma. Det förhåller sig nämligen så, att utbytesförfarandet blivit mycket populärt bland de anställda. I åtskilliga större affärshus har personalen vid omröstning med stor majoritet uttalat sig för övertidsersättning i form av ledighet. I propositionen hänvisas till svårigheterna att effektivt kontrollera lagens efterlevnad, därest ledighet skulle tillåtas såsom kompensation för övertidsarbete. Med litet god vilja kunna nog dessa svårigheter övervinnas men bortsett härifrån — spelar det ingen roll, att köpmännen och de anställda och deras organisationer äro nöjda med anordningen? Har det ingenting att betyda, att de vid utbytesprincipens praktiska tillämpning hittills uppenbarligen själva kunnat bevaka sina intressen på ett tillfredsställande sätt, eftersom något missnöje icke försports? Kunde man då icke för en gångs skull låta kontrollsynpunkten träda

en smula i bakgrunden — åtminstone så länge ingen tycker sig bli lidande därpå?

Lagförslaget ger rum även för andra invändningar. Det föreskrives, att lagen icke skall äga tillämpning å bl. a. »befattningshavare i överordnad ställning». Formuleringen av denna punkt har valts för att lagen »i görligaste mån» skall bli överensstämmande med de andra arbetstidslagarna. Men förmansfunktionen inom handeln har ett i långt högre grad mångtydigt och differentierat innehåll än inom industrin och jordbruket, vilket även kommittén uppmärksammade. Säkerligen ha också de anställda rätt i, att förmansklausulen i propositionen givits en för dem oskäligt vidsträckt innebörd. Departementschefen är visserligen medveten om, att begreppet befattningshavare i överordnad ställning är tämligen obestämt, men han tröstar sig med, att arbetsrådet får klara ut saken. Denna tendens i modern socialpolitik att överlåta åt myndigheter och domstolar att fylla ut luckorna i dåligt skrivna lagar borde en gång för alla brännmärkas.

Man kan slutligen icke undgå att förvånas över, att departementschefen vid införandet av arbetstidslagen för detaljhandeln icke velat giva fackorganisationerna å ömse sidor samma möjlighet att anpassa sig efter den nya situationen som vid semesterlagens antagande. Då förutsattes, att lagen icke skulle bryta tidsbestämda avtal, som vid lagens ikraftträdande ännu icke tilländalupit. Den utredning, som socialstyrelsen gjort om avtalsläget inom detaljhandeln och som departementschefen åberopar, då han icke vill gå med på motsvarande förmån i detta sammanhang, ger en synnerligen ofullständig bild av läget. Bortåt ett par tusen kollektivavtal kunna nämligen beräknas gälla inom detaljhandeln vid nästa årsskifte. Att med ett lagbud dra ett streck över grundläggande bestämmelser i dessa avtal utan att ens lämna parterna tillfälle att i frihet samråda om, hur de i fortsättningen skola ordna sina mellanhavanden, är sannerligen varken rimligt eller demokratiskt.

Finansiell försvarsberedskap. Det totala kriget har radikalt förändrat frågeställningen på den ekonomiska försvarsberedskapens område. Under 1700-talets kabinetskrig, under 1800-talets nationella kraftmätningar och ännu i de diskussioner, som föregingo världskriget, var det centrala problemet att uppbringa pengar för krigföringen och försvaret, vilka endast togo en bråkdel av befolkningen i anspråk. För krig krävdes »erstens Geld, zweitens Geld und abermals Geld». De nutida krigen ha kommit att innebära en mobilisering av de deltagande parternas samlade nationella resurser. Detta är dock icke liktydigt med att de av krig eller krigsfara utlösta finansiella och monetära problemen blivit mindre betydelsefulla; snarare är det väl så, att vikten av dessa problem är oförminskad, men att vid sidan av desamma andra lika väsentliga eller ännu betydelsefullare frågor ha skjutit upp. Ätminstone torde denna värdesättning av den finanspolitiska beredskapens roll i huvudsak äga giltighet i alla demokratiskt styrda stater. Annorlunda är läget kanhända under

autoritära regimer. När man exempelvis i tysk doktrin framkastat tanken på att krigskostnaderna skola täckas genom ett nästan fullständigt ianspråktagande genom staten av samhällets produktionsresurser, bl. a. genom en 100 %:ig beskattning av övertidsersättningar och genom införande av skyldigheten att kostnadsfritt till statsmakternas förfogande ställa för krigföringen erforderliga sakvärden, eller när man rent av ifrågasatt penninghushållningens temporära avskaffande i en krigssituation, då är man givetvis inne på en linje, som karakteriseras av att statens finansiella resurser för ett krig sammanfalla med nationens; ett speciellt finanstekniskt krigsberedskapsproblem existerar då icke längre. I de stater åter, där hänsynen till medborgarfriheten och till bestående institutioner på det ekonomiska området förbjuder ingrepp av så extrem art, ligger problemet som sagt annorlunda till. Detta gäller i all synnerhet i sådana länder, vilka kunna räkna med det alternativ, som består i en neutral hållning i en pågående konflikt. Neutralitetsförsvaret kräver förvisso offer, ej minst en betydande finansiell kraftanspanning, men det bör icke behöva bli tal om ingripanden av den radikala natur, som en krigssituation för det egna landet framtvingar.

Det är att hälsa med tillfredsställelse, att den finansiella beredskapen i vårt land nu synes på väg att taga konkret gestalt. För någon tid sedan ha nämligen utremitterats förslag till en serie åtgärder på statsbudgetens och lagstiftningens område, äsyftande dels att snabbt ställa erforderliga medel till regeringens förfogande för mötande av en plötsligt tillstötande krigssituation, dels också att utrusta regeringen med fullmakter för bekämpande av socialt ödesdigra störningsföreteelser på det monetära området vid krig eller krigsfara. I förstnämnda hänseende har det befunnits önskvärt att utvidga de förefintliga möjligheterna för täckning av medelsbehovet vid en akut utrikespolitisk krissituation. De enligt gällande budgetordning föreliggande finansieringsformerna för mötande av dylika extraordinära utgifter (överskridanden av förslagsanslag, anlitan av anslaget till oförutsedda utgifter, disponerandet av lilla kreditivet) ha nämligen icke ansetts tillfyllest. I en inom finansdepartementet utarbetad promemoria har i stället en finansfullmakt av likartad karaktär som den, som av 1938 års riksdag godkänts för finansieringen mellan riksdagarna av större oförutsedda utgifter för bekämpande av arbetslösheten, alltså *en fri finansfullmakt utformad såsom en beredskapsstat*, ansetts vara att föredraga. En beredskapsstat för försvarsväsendet kan emellertid naturligen icke i allt erhålla samma tekniska utformning som en beredskapsstat för arbetslösheten. Framför allt är det omöjligt att i detalj förutse i vilken mån olika anslag kunna komma att beröras av beredskapsåtgärderna eller att genomföra en avvägning av anslagen efter det beräknade årsbehovet. Någon övre gräns för årsbehovet kan nämligen ej fastställas. Vid prövningen av beredskapsstatens omfattning måste vidare beaktas, att man vid utmätandet av det mindre kreditivet bl. a. torde ha av-

sett att på finansiell väg ange den gräns, vid vilken de oförutsedda händelserna ansågos vara av sådan räckvidd, att urtima riksdag borde inkallas. Att den ifrågasatta beredskapsstatens *omslutning* av detta skäl bör direkt baseras på en avvägning av Kungl. Maj:ts och riksdagens inbördes befogenheter, är ett särdrag i förhållande till beredskapsstaten för arbetslösheten, vilket till sist — ehuru mycket vagt och obestämt — utsäges i departementets promemoria.

Det nu berörda förslaget behandlar således allenast det konstitutionella problemet om regeringens utrustning med finansiella möjligheter att möta en plötsligt påkommande krissituation. Vid sidan av detta spörsmål ligger hela det vittutseende komplex av frågor, som rör förstärkningen av budgetens inkomstsida och överhuvud taget budgetens balansering. Att man vid krig eller krigsfara icke kan undgå en underbalansering av budgeten torde vara uppenbart. Detta hindrar dock icke, att vittgående beskrningar av utgifter för andra ändamål böra vidtagas såsom komplement till utgiftsökningarna för försvarsväsendet. I synnerhet torde betydande möjligheter föreligga för en begränsning av de statliga kapitalinvesteringarna, vare sig dessa äro lånemedelsfinansierade eller täckas av skattemedel. Det torde vara praktiskt ogörligt att i beredskapsstaten fastslå de utgifter av nu angivet slag, vilka skulle bortfalla vid beredskapsstatens ikraftträdande. Men det får icke förgätas, att den möjlighet att underlåta att utanordna av riksdagen anvisade anslag, som står regeringen till buds, öppnar en utväg, som leder till samma mål.

Huru den särskilt under ett långvarigt krig ofrånkomliga nettoökningen av statsutgifterna skall täckas, är ett problem, som man helt enkelt icke kan avgöra på förhand; man får nöja sig med att från fall till fall taga ställning till frågan om proportionen mellan skatter och upplåning. Såväl skattepolitiken som lånepolitiken ställas i en krigssituation inför särskilda problem. För båda bör emellertid det gemensamma målet vara att såvitt som möjligt undvika, att inflationistiska tendenser utlösas till följd av den rikligare betalningsmedelsförsörjning, som uppstår genom statens ökade efterfrågan på varor och tjänster. I den mån lånevägen anlitas bör det ske under sådana former, som innebära största möjliga garanti, att verkliga besparingar tagas i anspråk. Generaldirektör Örne har för sin del i en uppmärksamman artikelserie i G. H. T. pläderat för att under angivna förhållanden en höjning vidtages av bankernas inlåningsräntor, vilken skulle gå samtidigt med en propaganda för ökad sparsamhet; hr Örne förordar därjämte, att det på dessa vägar framkallade insättningsöverskottet överföres i särskilda högprocentiga men kortfristiga, statliga krigsobligationer. I varje fall är det uppenbart, att den måhända nära till hands liggande utväg, som består i en förskottering av medel från riksbanken, bör i det längsta undvikas.

Men även på beskattningens område blir det en huvuduppgift för statsmakten att söka korrigera den förskjutning av inkomster och förmögenheter, som erfarenhetsmässigt uppstår genom den våldsamma minskningen av varumängd och produktion i krigstid. På

beskattningsväg bör man så långt sig göra låter söka ernå en rättvis fördelning av krigskostnaderna och återställa den förlorade jämvikten mellan pengar och varor inom näringslivet. Hr Örne har på denna punkt förordat icke blott en skärpning av de direkta skatterna utan även en väsentlig utbyggnad av de indirekta pålagorna och av taxorna för utnyttjandet av de statliga kommunikationsanstalterna. Såvitt fråga är om kostnaderna för en svensk neutralitetsvakt, synes denna hårda linje vara den som i första hand bör övervägas. Förblir Sverige neutralt i en europeisk konflikt, och i synnerhet om vårt nationalhushåll i viss utsträckning skulle draga fördel av en sådan situation, vore det icke lyckligt, om bördan för de samtidigt stegrade statsutgifterna genom en utökad lånefinansiering skulle komma att i väsentlig grad övervältras på senare generationer. Detta utesluter givetvis icke, att skälig hänsyn bör tagas bl. a. därtill, huruvida budgetjämningsfondens ställning oavsett konjunkturen kan anses medge fondens anlitan för att täcka dylika extraordinära utgifter.

Hand i hand med de skattepolitiska åtgärderna måste i vissa situationer gå regleringar på prisbildningens område. Världskrigets maximiprislagstiftning hörde visserligen till de mest omstridda ingreppen i näringslivet, vartill de svenska statsmakterna då sågo sig tvungna. Men ej heller i det nu framlagda beredskapsprogrammet har man ansett sig kunna undvara ett liknande instrument för bekämpandet av de betänkliga följderna av en minskning av utbudet av vissa viktiga förnödenheter; till detsamma ansluter sig därför ett förslag till *maximiprislag*. Till arten och omfattningen av de ifrågasatta åtgärderna överensstämmer detta förslag i huvudsak med motsvarande under världskriget utfärdade bestämmelser. Däremot företer förslaget vissa avvikelser i fråga om förutsättningarna för meddelande av förordnanden om maximipris och det principiella syftet med dylika påbud. Den dåtida maximiprislagstiftningen äsyftade väsentligen att förhindra en av sociala skäl betungande prisstegring. I lagtexten till det nya förslaget har man preciserat den socialpolitiska funktion, som alltjämt ansetts böra tillkomma en maximiprislagstiftning, men vid sidan därav har såsom en huvuduppgift för ifrågavarande regleringar även angivits bevarandet av den svenska kronans inhemska köpkraft. I motiveringen till lagförslaget heter det:

»Under krigstid eller ett av krig föranlett kristillstånd inträda erfarenhetsmässigt starka rubbningar i förhållandet mellan utbud och efterfrågan på varumarknaderna, vanligen beroende på att tillförseln eller produktionen av vissa varor avsevärt minskas eller ock på att förnödenheterna i fråga, i stället för att utbjudas på marknaden, innehållas i spekulativt syfte. I den mån en mera väsentlig utbudsminskning drabbar förnödenheter, som äro av primär betydelse för det stora flertalet konsumenter, är det uppenbarligen icke önskvärt, att anpassningen mellan utbud och efterfrågan åvägabringas förmedelst den vanliga prisbildningsmekanismen, vilket i detta fall skulle kunna leda till en prisstegring av oberäknelig omfattning och

därmed till en ur social synpunkt oförsvarlig nedpressning av förbrukarnas levnadsstandard. Härtill kommer, att en på ifrågavarande förnödenheter inriktad prisstegring enligt vad erfarenheten visar har en tendens att icke blott snabbt sprida sig till andra områden av varumarknaden utan även påverka exempelvis löne- och hyresnivåerna och sålunda utmynna i en typisk inflationistisk process. De faror, en utveckling av sist angiven art innebär, måste tillmätas avgörande vikt vid utformningen av de statliga beredskapsåtgärder, som taga sikte på en situation av förevarande slag.»

I enlighet med dessa principiella överväganden har i lagförslagets huvudparagraf för utfärdandet av maximiprisförordnande uppställts krav på förhandenvaron av ettdera av följande alternativ, nämligen *(antingen a)* att utbudet inom riket eller del därav av förnödenheten företer sådan nedgång, att därigenom priset å förnödenheten kan förväntas visa en stegring, vilken, ensam eller i förening med dylik prisstegring å andra förnödenheter, skulle medföra en fortgående försämring av den svenska kronans inhemska köpkraft, *eller ock b)* att priset å förnödenheten stegras i sådan grad, att genom prisstegringen, ensam eller i förening med dylik prisstegring å andra förnödenheter, en avsevärd nedsättning av förbrukarnas levnadsstandard framkallas.

Ett av de märkligare uttalandena i motiven till förslaget om maximiprislag antyder, att ett påbud om maximipris ofta torde kunna undvikas därigenom, att direkt överenskommelse träffas mellan statsmakterna och särskilda företagare eller sammanslutningar av företagare om visst skäligt pris. Denna utväg betecknar visserligen icke någon nyhet i förhållande till vad som faktiskt tillämpades under världskriget, men uttalandet är intressant icke minst ur den synpunkten, att förutsättningarna för dylik överenskommelse på grund av organisationsväsendets utveckling numera torde vara icke oväsentligt större än under världskriget. Man synes därför ha fog för en förhoppning, att ingrepp på prisområdet, om sådana i en kritisk situation skulle anses påkallade, skulle kunna få en smidigare utformning än motsvarande åtgärder under världskriget. Till denna förhoppning bidrager ock den definition, som i motiven till förslagen givits begreppet maximipris. Priset, sägs det, skall vara skäligt, varmed avses, »att det genomsnittligt täcker nödvändiga kostnader men därutöver blott medger en skälig vinstprocent *och i övrigt icke mer än nödigt avviker från det prisläge, som motiveras av det minskade utbudet*». Definitionens senare led öppnar måhända en möjlighet till en sådan anpassning av prispolitiken, som är ägnad att åtminstone i någon mån motverka en vid krig eller krigsfara ofrånkomlig begränsning av produktionen och investeringsverksamheten.

Penningvärdets vidmakthållande är den ledande synpunkten även i det nyligen remitterade förslaget till *valutalag*. Grunden för detta är — såsom utvecklas i en inledande promemoria av professor Lindahl — farhågorna för att ett bibehållande av det nuvarande kurs-

läget och den nuvarande friheten för valutahandeln och kapitalrörelserna komme att vid krig eller krigsfara eller redan blott vid en krisartad tillspetsning på penningmarknaden inom vissa för Sverige betydelsefulla länder allvarligt äventyra de inhemska stabiliseringssträvandena och dessutom medföra andra avsevärda olägenheter. I främsta rummet nämnes därvid faran för en avsevärd inhemsk prisstegring. En annan omständighet, som enligt promemorian är ägnad att försvåra ett fasthållande vid målet för den svenska penningpolitiken, är de kapitalrörelser från eller till utlandet, som kunna väntas uppkomma såsom en följd av rubbningarna på den internationella kapital- och valutamarknaden. För att bemästra dylika situationer erfordras enligt promemorian en ökad befogenhet för riksbanken att öva kontroll på valutahandeln och kapitalrörelserna. I lagförslaget föreslås därför åtgärder, vilka för extrema fall innebära en total reglering av valutahandeln och en praktiskt taget fullständig kontroll av betalningsförhållandena med utlandet ävensom ett bemyndigande för konungen att förordna om inlösen av utländska betalningsmedel, utländska fordringar och utländska värdepapper.

Förslaget är sålunda till sin syftning synnerligen vittgående. En valutareglering skulle kunna ifrågakomma såsom motåtgärd icke blott mot en kapitalflykt från Sverige utan även mot ett kapitalinflöde till vårt land, icke blott mot en baissespekulation i svenska kronor utan även mot en spekulation i en höjning av kronans värde; ingreppen skulle kunna företagas icke blott vid krig eller krigsfara utan redan vid den situation, som på ett tämligen obestämt sätt karakteriseras såsom svår penningkris. De hörda myndigheterna och organisationerna ha ock allmänt motsatt sig lagens tillämpning i sistnämnda läge. Från näringslivets håll har därjämte hävdats, att lagen överhuvud taget icke vore behöflig såsom korrektiv mot en kapitalflykt till vårt land respektive en spekulation i svenska kronor. En tillströmning av flyktkapital under ett europeiskt krig har ansetts väsentligen kunna komma att härröra från sådana europeiska stater, vilka jämte Sverige förblivit neutrala, d. v. s. enligt vad erfarenheterna från tidigare tillfällen ge vid handen, främst från våra nordiska grannar. Därigenom åstadkomna rubbningar i de monetära förhållandena ha dock ansetts kunna övervinnas genom ett utvidgat nordiskt samarbete. Den extraordinära inströmningen av främmande betalningsmedel, som skulle kunna tänkas komma till stånd utan samband med krig, har man inom näringslivet ansett kunna mötas med mindre långtgående åtgärder än en valutareglering; denna uppfattning vinner ock stöd av vad riksbanksfullmäktige yttrat i ärendet.

Frågan om nödvändigheten av en valutareglering såsom försvarspolitiskt instrument tarvar otvivelaktigt ytterligare belysning. Förslaget gör nämligen icke önskvärd åtskillnad mellan de olikartade situationer, som kunna beräknas uppstå, och de med hänsyn därtill olikartade behoven av beredskapsåtgärder. Tillräckliga förråd av guld och valutor bilda i vissa situationer de två grundpelarna för den yttre krigsfinansieringen. Detta gäller oinskränkt i fall av en

lokaliserad konflikt. Exempel härpå erbjuda Italiens ställning under kriget mot Abessinien och Japans i fälttåget mot Kina. Det var endast genom ett vittgående ianspråkstagande av sina guld- och valutareserver, som Italien lyckades att trots sanktionerna säkra sitt importbehov av krigsförnödenheter. Utan de guld- och valutaresurser, som stodo Japan till förfogande, hade ej heller detta land kunnat driva sitt erövringskrig så framgångsrikt som hittills skett. Däremot är läget förvisso väsentligt annorlunda i händelse av en allmän konflikt, i synnerhet vid en successiv skärpning av blockadvapnet. Härigenom torde vid en dylik konflikt relativt snäva gränser uppstå sig för användbarheten av guld och valutor såsom ett finansiellt försvarsinstrument. I ett tredje fall, nämligen för de länder, som förbli neutrala under en i övrigt total konflikt, bli otvivelaktigt, såsom i det föregående nämnts, omfattande guld- och valutaresurser snarare till bekymmer än till gagn. Det torde icke råda mer än en mening om att åtgärder erfordras för att i senast angivna läge hindra en ovälkommen inströmning av sådana betalningsmedel i stället för de reala nyttigheterna, varorna; meningsskiljaktigheterna hänföra sig blott till medlen för uppnåendet av det åsyftade målet.

Det är med odelad tillfredsställelse man har att hälsa, att offentliggörandet av de nu framlagda förslagen till den finansiella beredskapens ordnande givit anledning till en diskussion, som — med bortseende från vissa temperamentsutbrott i dagspressen — torde få betecknas såsom genomgående sakligt orienterad och uppburen av en strävan att, om ock från olika utgångspunkter, komma fram till en praktiskt hållbar lösning av dessa betydelsefulla problem. Vad som ytterligare vore önskligt, vore ett vidgande av diskussionsunderlaget genom att man från regeringshåll eller från ekonomiska försvarsberedskapskommissionen gäve offentlighet åt eventuellt föreliggande planer till regleringar av områden, som gränsa till de nu angivna. Endast genom att insättas i sitt ekonomiska sammanhang bli de framlagda förslagen till beredskapslager till sina verkningar klarlagda. Genom att bereda de intresserade parterna tillfälle till en samlad överblick över de centrala ekonomiska försvarsberedskapsproblemen skulle den svenska regeringen följa det exempel, som nyligen givits av den första statsmakten i en annan av de europeiska demokratierna; de nederländska generalstaterna ha nämligen för närvarande under behandling ett av regeringen i ett sammanhang framlagt, av en enhetlig principmotivering beledsagat komplex av författningar, avsett att reglera den ekonomiska sidan av landets försvarsberedskap i dess skilda aspekter.

R. S—n.

Några ord om den tyska valutapolitiken. Det penningpolitiska problem, som under de senaste åren väckt störst uppmärksamhet, är sannolikt den tyska valutaregleringen. Redan vid en ytlig överblick förefaller denna högst invecklad, och man känner sig ganska snabbt

övertygad om riktigheten i skämtet, att det endast är den förutvarande tyske riksbankspresidenten d:r Schacht och hans närmaste medarbetare som begripa apparatens sätt att arbeta. Under dessa omständigheter måste det därför verka opassande att vilja giva en antydning om hithörande frågekomplex, i all synnerhet som en svensk professor i ett nyss utkommet ekonomihistoriskt arbete haft modet att bekänna sin okunnighet i saken — låt vara i ett anfall av överdriven blygsamhet. Så länge en fråga emellertid är outredd, finns det ingen anledning att ej försöka orientera sig en smula över den, även om orienteringen blir ganska bristfällig.

Tysklands väg markeras först och främst av de under Brüning antagna nödförordningarna (av den 15 och 18 juli samt den 1 augusti). I valutapolitiskt hänseende åsyftade dessa att hejda orsakerna till det *momentana* valuta-nödläget: tillbakadragningen av de utländska krediterna och en samtidigt pågående kapitalflykt av stor omfattning (samt återförsäljningar av i utlandet placerade tyska värdepapper). Detta ledde emellertid med nödvändighet till valutakontroll. Sätet härför blev Reichsbank, till vilken en rad särskilda »devisentraler» anslötos. För att åtkomma de utländska valutor, vilka tillfölla tyska affärsmän som betalning för från Tyskland verkställd export, blev det dock snart behövt att även *kontrollera exporten* — att *reglera* densamma, ifrågasatte man ej ännu. Detta drog i sin tur med sig en *importkontroll*. Det gällde nämligen att förhindra konkurrens mellan de tyska importörerna om de utländska valutorna, varigenom priset (i riksmark) på dessa skulle stigit och den tyska valutans värde följaktligen sjunkit. Redan från början kom emellertid denna att i viss mån bli liktydig med *importreglering*, enär tillgången på utländska valutor minskades. Importen av lyxvaror fick därvid komma i andra hand. Valutapolitiken fick sålunda en viss socialpolitisk inriktning, vilket säkerligen torde ha varit ganska oavsiktligt under denna period. Ända fram till senare halvåret av 1934 var den tyska valutapolitikens huvudsyfte, efter allt att döma, endast och allenast *en rationell valutaanvändning* i akt och mening att hålla riksmarkskursen stabil.

I intim anknytning till ovan antydda åtgärder stod det årslånga moratorium, »Stillhalte», som Tyskland beviljades av långivareländerna för de lån, som ej kunde likvideras omedelbart. Tyskland hade ju endast två sätt att betala: genom att överlämna guld och guldvalutor, men därpå hade man redan gjort sig nästan renons, eller genom att driva upp exportöverskottet, vilket emellertid var lika svårt, eftersom utlandet inte ansåg sig i stånd att absorbera en ökad kvantitet tyska varor (enligt Lytton-rapporten). Avsikten med moratoriet var, att Tyskland under Stillhalte-årets lopp skulle få möjlighet att i någon mån reducera skulderna, varefter ett nytt ettårigt moratorium kunde ingås för den resterande summan o. s. v. Härvid tillgodosågos fordringsägarna på olika sätt, ehuru ingalunda samtliga fordringsägargrupper blevo delaktiga av nåden. Så länge exporten översteg importen, uppstod ett överskott på främmande valutor, vil-

ket i viss utsträckning kunde användas för amorteringar, men det förslog inte till avbetalningar på alla lån. I främsta rummet tryggades de mer eller mindre officiella lånen. De enskilda kreditinrättningarnas, företagens och individernas fordringar rönt i det stora hela en annan behandling. De blevo visserligen likviderade men på så vis, att gäldenärerna (tyska firmor och enskilda) fingo inbetala de förfallna beloppen i tyska riksmark på för fordringsägarnas räkning upplagda konton, som sedan spärrades, tills för beloppet inköpta tyska varor exporterades. Transaktionen innebar, att de utländska fordringsägarna fingo taga »sakvärden» i utbyte. Skulle de inte själva ha något intresse av att förvärva sig tyska varor, kunde de sälja sina i Tyskland spärrade riksmarkskonton till andra, som hade större intresse därav. Emellertid var efterfrågan på dessa, utslutande för export reserverade riksmarkskonton, betydligt mindre än utbudet, bl. a. på grund av att de ej generellt fingo användas för betalning av exportvaror utan allt efter sitt uppkomstätt spärrades för inköp av speciella varuslag. Om nämligen »spärrmarksfordringarna» fått användas för likvid av den normala exporten skulle Tyskland inte fått några utländska valutor, varmed det kunnat betala dels de erforderliga amorteringarna på Stillhalte-lånen och dels den absolut oundgängliga importen. Ett annat resultat av anordningen med dessa, för särskilda exportaffärer spärrade fordringar blev, att olika försäljningskurser noterades på dem i utlandet, alltefter det tillåtna användningssättet och efterfrågan. Att här uppräknas de många olika slagen av markfordringar och namnen på dem, torde inte vara värt mödan — en katalog över dem finns för övrigt i en av schweiziska bankföreningen utgiven broschyr om utländska valutarestriktioner — men det kan förtjäna omnämnas, att de indelades i tvänne huvudgrupper efter *ägaren*, nämligen Registermark, när fordringsägaren var en bank, och Sperrmark, när fordringsägaren tillhörde andra privata kategorier; vart och ett av dessa »valutaslag» hade sedan sina underavdelningar (från den förstnämnda gruppen härrör t. ex. turistmark).

Trots de vidtagna åtgärderna försämrades valutasituationen i Tyskland mer och mer. Världsdepressionen hindrade i hög grad det internationella handelsutbytet, och samtidigt fördyrade valutadeprecieringarna i de till pundvalutan anslutna länderna importen dit och förbilligade exporten därifrån, allt till nackdel för den tyska utrikeshandeln. Men likväl lyckades Tyskland i icke ringa utsträckning överföra räntor och amorteringar på skulderna till utlandet utan att ha tillgripit någon vidsträcktare importreglering. I juni år 1933 skedde emellertid en kraftig förändring. Den gentemot utlandet föga ödmjukt inställda nazismen hade fått makten, och det blev liktydigt med en fastare hand även över valutapolitiken. Genom en särskild lag (Gesetz über Zahlungsverbindlichkeiten gegenüber dem Ausland vom 9. juni 1933) ålades de tyska låntagarna att inbetala förfallna amorteringar och räntor å utländska lån till den nyinrättade »Konversionskasse für deutsche Auslandsschulden» i Berlin. Men ford-

Dagens frågor

ringsägarna fingo ingalunda utan vidare ceremonier sätta sig i besittning av de för deras räkning där insatta tillgodohavandena. De erhöilo rätt att få omväxlat (överfört, transfererat) i utländsk valuta endast *hälften* av *räntorna*, räknat i riksmark — vilket dock ej behövde betyda någon verklig förlust för fordringsägarna, om de voro hemmahörande i länder med deprecierad valuta, där de i sitt eget lands mynt ju bekommo ungefär lika mycket som de ursprungligen väntat sig. (Undantagna från dessa inskränkande lagbestämmelser voro bara Dawes- och Younglänen.) För de »icke-omväxlingsbara» räntorna erhöilo fordringsägarna s. k. skrips, av konversionskassan utställda reverser vilka i »Golddiskontbank» kunde utbytas mot främmande valutor för halva sitt nominella riksmarksvärde. Den vinst, som Golddiskontbank härvid gjorde, användes för att underlätta den export, vilken införskaffade de för transaktionens genomförande behövliga valutorna. — Detta system blev inte mer än ett år gammalt. Följande sommar måste all överföring av tyska skulder i utländsk valuta inställas. Tysklands handelsutbyte med utlandet hade sjunkit oerhört: exporten från 9,6 milliarder riksmark 1931 till 4,2 milliarder riksmark 1934 och importen från 6,7 milliarder riksmark till 4,5 milliarder riksmark. Det tidigare exportöverskottet, vilket lämnat de för skuldbetalningarna erforderliga valutorna, hade försvunnit och t. o. m. förvandlats i ett importöverskott. På tyskt håll var man dock mycket angelägen att betona, att det inte rörde sig om en betalningsinställelse — fordringsägarna fingo ju betalt i tyska mark, ehuru dessa visserligen ej fingo användas hur som helst — utan om en transfereringsinställelse, vilket påstående möjligtvis kan förefalla vara ett resultat av väl hårfina distinktioner, men på sätt och vis är riktigt; vanliga affärstermer äro knappast utan reservation användbara för en bestämning av komplicerade internationella valutaförhållanden.

Utlandet fann sig givetvis inte lugnt och stilla i de tyska dispositionerna. England bl. a. hotade sålunda Tyskland med tvångsclearing, vilket betydde, att det valutaöverskott, som den tyska exporten fick på detta land och som användes att täcka importöverskottet från råvaruländerna, skulle beslagtagnas och utbetalas till de engelska innehavarna av fordringar i Tyskland. Inför en så oroande situation blevo de tyska myndigheterna nödsakade att tillgripa andra utvägar. Resultatet blev den s. k. nya planen, vilken hade Schacht till upphovsman. Med denna plan åsyftade man att effektivt råda bot på den egentliga, djupare liggande orsaken till Tysklands valutabrist: dess försämrade bytesposition på »världsmarknaden». Det var alltså inte längre uteslutande en fråga om möjligast rationella valutaanvändning. Nu gällde det en aktiv exportpolitik. Det fanns ju bara en möjlighet att trygga råvaruimporten, nämligen att exportera mera. Härvidlag sökte man sig fram på två vägar. Dels träffade man avtal med fordringsägarländerna, att en viss andel av valutalikviden för det tyska exportöverskottet på dessa länder skulle utbetalas till Tyskland, medan resten skulle tillfalla fordringsägarna. Och dels strävade

man att genom överenskommelser med råvaruländerna få öka avsättningen av tyska industrivaror där. Samtidigt utbyggde man importkontrollen till en sträng importreglering, varvid man medvetet följde sociala mål. Importlicenser utdelades sålunda endast för införselvaror, som hade allmännyttig karaktär. Vidare tillämpade man i stor omfattning den metoden, att import tilläts endast på villkor att betalningen för densamma insattes på specialkonton hos en tysk bank, de s. k. Ausländer-Sonderkonten für Inlandszahlungen (ASKI) och uteslutande användes för bestämda exportköp. Dylika fordringar gjordes till föremål för handel i utlandet, alldeles som spärrmark, skrips m. fl., varför de benämndes askimark. Då kursen på dessa var betydligt lägre än kursen på riksmark, blev importen fördyrad. Den utländska säljaren tvingades ju att höja försäljningspriset, eftersom han fick betalt i en för honom mindre värdefull valuta. Men importören gjorde för den skull ingen vinst. Mellanskillnaden mellan riksmarkens och askimarkens kursvärden lade tyska staten beslag på i och för exportstöd.

Meningen med hela denna apparat kan förefalla dunkel. Systemets arbetssätt blir emellertid ganska klart, om man besinnar, att det gäller handelsutbytet mellan ett land med bibehållet valutavärde (Tyskland) och länder med deprecierade valutor (i detta fall särskilt Sydamerika). I sådana situationer försvåras vanligtvis importen till de valutadeprecierade länderna från landet med den icke-deprecierade valutan på grund av den sistnämndas höga pris, medan en varurörelse i motsatt riktning kraftigt gynnas av just samma skäl. De som framför andra vinna på detta äro importörerna i det »icke-deprecierade landet»; de få ju sina importvaror mycket billigare än förr på grund av utlandsvalutans lägre pris. Å andra sidan lida exportörerna i samma land förluster, när de omväxla sin likvid i den lägre värderade utlandsvalutan till hemlandsvaluta. Den vinst, som importörerna i ett sådant land göra, berövas dem emellertid vid askimarksystemet. Där tager staten importvinsten och låter den täcka exportförlusten. På så vis kommer handelsutbytet ånyo i jämvikt. Metoden påminner om spärrmark-systemet, vilket berövar den utländske fordringsägaren den vinst, som han skulle göra, om han kunde fritt omväxla sina fordringar i Tyskland i sin egen nerskrivna valuta.

Askimark-systemet har naturligtvis inte kunnat användas för att utjämna hela exportförlusten. Detta framgår f. ö. redan av det faktum, att importen måste vara mindre än exporten, om amorteringar och räntor å de gamla utlandsskulderna skola kunna erläggas, d. v. s. att vinsten på importen är mindre än förlusten på exporten. För att övervinna detta har man tillgripit olika utvägar. För i utlandet mycket begärliga tyska exportvaror ha sålunda inga exportbidrag utbetalats, enär man kalkylerat med att dessa kunna tåla en relativ fördyring utan att efterfrågan sjunker. Och samtidigt har man genom radikala rationaliseringar nedbringat produktionskostnaderna för sådana exportvaror, vilka ha att kämpa med en häftig utländsk konkurrens på de internationella marknaderna. —

Den »nya planen» ledde snabbt till resultat. Både importen och exporten ökades kraftigt, och ett exportöverskott uppstod ånyo. Helt är väl denna utveckling inte att tillskriva »nya planen» — konjunkturläget hade förbättrats i de flesta länder — men dess förtjänster böra därför ej underskattas. I utlandet visade man naturligtvis rätt behärskad förtjusning över »nya planen». Särskilt i de länder med deprecierade valutor, vilka före deprecieringarnas genomförande haft stark känning av den tyska konkurrensen men sedan vunnit ett förspång, blev man obehagligt berörd av det ändrade läget. Vissa kritiker beskyllde tyskarna för att bedriva »dumping», vilket otvivelaktigt var riktigt i samma omfattning som att valutadeprecieringarna inneburo »dumping». Med dumping menas, att man i utlandet säljer en vara till ett pris som är lägre än priset inom landet. Men att nazisterna för underpris skulle sälja tyska varor till de kära utlänningarna, får väl anses vara lika osannolikt som att en engelsk imperialist av gammal god årgång skulle gynna »foreigners». För övrigt bruka kritikerna motsäga sig själva i samma andedrag. De uppräknar nämligen gärna alla de vinster, som tyskarna göra på sina manövrar, utan att tänka på att detta rimmar illa med påståendet om underpris. Rätt typiskt är ett anförande, som sekreteraren för Englands utrikeshandel, Hudson, lär ha hållit i underhuset i höstas. Han gjorde gällande, att tyskarna på sitt eget folks bekostnad betalade mycket mera än världspriserna till sina leverantörer i mellersta och sydöstra Europa samtidigt med att de sålde på dessa länder utan att taga skälig avans. Härtill kan anmärkas, att *om* det hade varit så som Hudson menade, hade detta ändå inte varit moraliskt eller ekonomiskt förkastligt; intager man en dålig bytesposition, d. v. s. äro ens saluvaror föga begärliga, får man finna sig i att sälja billigt, där man får sälja, och betala dyrt, där man får köpa. Men i det åsyftade fallet var det precis tvärt om, enligt vad en annan engelsman, en nationalekonom, upplyser i ämnet. Till följd av att Balkanländernas valutor voro deprecierade i förhållande till riksmarken kunde tyskarna i dessa länder köpa livsmedel och råvaror billigt; i utbyte lämnade de tyska produkter, vilka sannerligen ej avräknades till någon för balkanfolken förmånlig kurs.

Man hör mycket ofta det påståendet, att det ovan skisserade tyska valutasystemet är artificiellt. Alla valutasystem äro ju artificiella. Möjligen skulle man kunna säga, att det är opraktiskt, men även i så fall äger omdömet högst relativ giltighet. Det enda som man med någorlunda säkerhet vågar fastslå är, att världshandeln inte främjas i någon intensivare grad därav. Men vilken nation anser, att det är uteslutande dess skyldighet att hålla världshandeln igång?

Oscar Bjurling.